

КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ ДЛЯ ДІТЕЙ У ХУДОЖНІХ МУЗЕЯХ США

Мета статті полягає у введенні до вітчизняного культурологічного дискурсу аналітично обробленої та узагальненої інформації щодо орієнтованих на дітей культурних практик у художніх музеях США. **Методологія** дослідження складається з сукупності методів аналізу, синтезу, порівняльного, натурального спостереження. **Наукова новизна** полягає у розширенні знання щодо культурних практик у художніх музеях США, зокрема тих, що орієнтовані на дітей. На відміну від європейських художніх музеїв, які до останнього залишали поза увагою цю вікову категорію, частина художніх музеїв США з самого початку свого формування враховувала дитячу аудиторію, а окремі художні музеї взагалі розглядали її як свій цільовий сегмент, а деякі, наприклад, Клівлендський музей мистецтва, розглядають роботу з дітьми та підлітками як основну складову своєї місії. Чиказький художній інститут має диференційовані музейні програми для різних вікових категорій дітей та молоді, починаючи від дітей віком 1,5 року і завершуючи студентами коледжів та університетів. В структурі Музею американського мистецтва Смітсонівського інституту створено окремий підрозділ для художньої комунікації афроамериканців, які приходять до нього усією родиною з метою посилити свою ідентичність, передати своїм дітям культурні традиції своїх родин і регіонів походження. Участь дітей у такій культурній комунікації за допомогою музейних артефактів вважається надзвичайно важливим фактором формування сприйняття носіїв інших культурних ідентичностей відповідно до ідеології "Різні квіти на одній клумбі". Подібні музейні практики спираються на декілька концептуальних підґрунть: концепцію навчання через гру, концепцію формування толерантності засобами художньої комунікації, концепцію художнього музею як культурного центру сімейного дозвілля, концепцію неформальної освіти засобами мистецтва, концепцію посилення етнокультурної ідентичності дитини засобами мистецтва. **Висновки.** Ознайомлення з орієнтованими на дітей культурними практиками в американських художніх музеях уможливорює запровадження українськими художніми музеями аналогічних практик у роботі з дитячою аудиторією.

Ключові слова: художні музеї США, культурні практики для дітей, орієнтовані на дітей музейні практики.

Гончарова Елена Николаевна, доктор культурологии, профессор, профессор кафедры музееведения и памятниковедения Киевского национального университета культуры и искусств

Культурные практики для детей в художественных музеях США

Цель статьи заключается во введении в отечественный культурологический дискурс аналитически обработанной и обобщенной информации относительно ориентированных на детей культурных практик в художественных музеях США. **Методология** исследования состоит из совокупности методов анализа, синтеза, сравнительного, натурального наблюдения. **Научная новизна** работы заключается в расширении знания относительно культурных практик в художественных музеях США, в частности тех, которые ориентированы на детей. В отличие от европейских художественных музеев, которые до последнего оставляли без внимания эту возрастную категорию, часть художественных музеев США с самого начала формирования учитывала детскую аудиторию, а отдельные художественные музеи вообще рассматривали ее как свой целевой сегмент. Некоторые, как например, Кливлендский музей искусства, рассматривают работу с детьми и подростками как основную составляющую своей миссии. Чикагский художественный институт предлагает дифференцированные музейные программы для разных возрастных категорий детей и юношества, начиная от детей возрастом 1,5 года и заканчивая студентами колледжей и университетов. В структуре Музея американского искусства Смитсоновского института создано отдельное подразделение художественной коммуникации афроамериканцев, которые приходят туда всей семьей с целью усилить свою идентичность, передать своим детям культурные традиции своих семей и регионов происхождения. Участие детей в такой культурной коммуникации с помощью музейных артефактов считается чрезвычайно важным фактором формирования восприятия носителей иных культурных идентичностей в соответствии с идеологией "Разные цветы на одной клумбе". Подобные музейные практики опираются на несколько концептуальных оснований: концепцию обучения через игру, концепцию формирования толерантности посредством художественной коммуникации, концепцию художественного музея как культурного центра семейного досуга, концепцию неформального образования посредством искусства, концепцию усиления этнокультурной идентичности ребенка средствами искусства. **Выводы.** Ознакомление с ориентированными на детей культурными практиками в американских художественных музеях дает возможность внедрения украинскими художественными музеями аналогичных практик в работе с детской аудиторией.

Ключевые слова: художественные музеи США, культурные практики для детей, ориентированные на детей музейные практики.

Goncharova Olena, Doctor of Science in Cultural studies, Professor, Museum's and Monument Studies Department, Kyiv National University of Culture and Arts

Cultural practices for children in the USA Art Museums

The purpose of the article is to introduce analytically processed and generalized information about cultural practices of US art museums which is focused on children into the national cultural discourse. The **methodology** consists of such methods as analysis and synthesis, comparative as well as the physical observation method. The **scientific novelty** of work is to increase knowledge about the cultural practices of US art museums, which is focused on children. Unlike the European art museums, which until the last were far from this age category, some US art museums from the very beginning of their formation took into account the children's audience, and some museums generally

viewed it as their target segment, and some consider working with children and adolescents as the main component of their mission (for example – Cleveland Museum of Art). The Art Institute of Chicago has differentiated museums programmes for children of different ages, from children aged 1.5 and graduating college students and universities. The Smithsonian American Art Institute has the separate department for the art communication for Afro-Americans, who come to him with the whole family to strengthen his identity, and to give his children the cultural traditions of their families and regions of origin. Participation in such cultural communication with the help of artifacts of museums for children is considered to be a crucial factor in the formation of the perception of the carriers of other cultural identities by the ideology "Different flowers on one flowerbed." Similar museum practices are based on a number of conceptual foundations: the concept of learning through the game, the idea of the formation of tolerance by means of artistic communication, the concept of an art museum as a cultural center of family leisure, the idea of informal education by means of art, the concept of strengthening its own ethnocultural identity of the child by means of art. **Conclusions.** Familiarity with practices that oriented on children by American art museums provides an opportunity for Ukrainian art museums to introduce similar methods to work with children's audiences.

Key words: Art Museums in the USA, Cultural practices for children, Museums` practices for children.

Актуальність роботи. На тлі світової практики відсутність в Україні дитячих музеїв виглядає анахронізмом: дитячі музеї поширені по всьому світові [1] і лише в США їх нараховується близько двох з половиною сотень [2]. Утім, і за їхньої відсутності активна робота з дитячою аудиторією українських музеїв не тільки цілком можлива, а й має певні напрацювання у цьому напрямку. В електронному варіанті альманаху "Музейний простір" [3] існує рубрика "Дитячі програми в музеях". Аналіз розміщених у ній, починаючи з 2014 року, матеріалів дозволяє дійти висновку, що орієнтовані на дитячу аудиторію програми в основному впроваджуються краєзнавчими і художньо-меморіальними музеями України (виключення з цієї лінійки складають Полтавський художній музей ім. М.Ярошенка та Херсонський обласний художній музей, а також деякі галузеві та спеціалізовані музеї). До того ж часто це одні й ті ж конкретні музейні установи: Національний музей мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенко, Національний художній музей України, Національний музей історії України, Національний заповідник "Софія Київська", Національний Музей медицини України, Одеський муніципальний музей особистих колекцій ім. О.В. Блещунова, Ізмаїльський історико-краєзнавчий музей Придунав'я, Волинський краєзнавчий музей, Рівненський обласний краєзнавчий музей, Херсонський обласний краєзнавчий музей, Музей Леопольда Левицького і Національний музей ім. Андрія Шептицького у Львові, Музей книги і друкарства України та деякі інші. Ці музеї, які не є власне дитячими, часто пропонують різноманітні програми і заходи, орієнтовані саме на дитячу аудиторію. Проте, аналіз цих програм дозволяє стверджувати, що вони зазвичай виходять зі специфіки музею (що природно), час від часу орієнтуючись на знакові або святкові події.

Якщо вести мову про власне художні музеї, то подібні заходи здебільшого носять інформаційний характер: приурочені до ювілею художника або певної дати мистецького життя. Щоправда є й заходи творчого змісту, під час яких діти активно залучаються до процесу власноручного виготовлення мистецького витвору: малюнку, ліпки скульптури або предмету декоративно-ужиткового мистецтва. Понад те, культурні практики роботи з дитячою аудиторією, які використовуються українськими художніми музеями, поки що не знайшли належного висвітлення в науковій рефлексії. Але це стосується не тільки вітчизняних художніх музеїв: зарубіжний досвід у цій царині також ще не став предметом наукового аналізу з боку вітчизняної культурології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мусимо констатувати, що культурологічної рефлексії зарубіжного досвіду роботи художніх музеїв з дітьми у вітчизняних наукових дослідженнях виявити не вдалося. Щодо досліджень зарубіжних музеєзнавців, то аналіз публікацій найбільш відомих з них, також не надає необхідної для предмету цієї статті інформації. Так у монографії Т. Калугіної "Художественный музей как феномен культуры" [4] подібний аспект дослідження взагалі відсутній. О. Сапанжа, хоча й веде мову про музейну педагогіку, але в розрізі предмету нашої статті жодне питання не порушує [5]. Автор дисертаційного дослідження "Музейні практики виробництва культури: на прикладі Російського етнографічного музею" М. Руденко висвітлює лише екскурсійні та виставкові форми роботи з дітьми. Зокрема, розкриває екскурсійні програми у музеї, які враховують шкільні курси [6, 92].

У книзі "Впливові музеї" знаного англійця Кеннета Хадсона [7] наводяться приклади роботи природничих музеїв зі школярами, втім не йдеться про практики роботи з дітьми, які були б властиві музеям художнім. Нічого з цього приводу немає й у "Загальній музеології" австрійського вченого Фрідріха Вайдаха [8]. У написаному Корнелією Брунингхаус-Кнубель з Німеччини розділі монографії "Управління музеєм: практичне керівництво" лише згадується про те, що "музеї можуть запропонувати безперервну освіту для людей будь-якого віку від маленьких дітей до пенсіонерів..." [9, 119], але аналізу чи прикладів роботи художніх музеїв із дітьми не наводиться.

Автор розділу "Музейна освіта" книги "Супутник до музейних досліджень" George E. Hein стверджував, що "американські" (тобто США) музеї були сильними в освітньому плані з самого початку. Дитячі музеї, як освітні музейні установи, розпочалися у США зі створення Бруклінського дитячого музею (спочатку Бруклінський інститут мистецтв і наук) у 1899 р. І багато музеїв у США створили відділи освіти у перші роки ХХ ст., часто у співпраці з місцевими шкільними округами. Хоча західна освітня теорія сходиться до Платона, концепція виховання *hoi polloi* (простих людей. – О.Г.) у музеї була популярною тільки в дев'ятнадцятому столітті [10, 341].

На думку авторів розділу "Життя в суспільстві, що навчається: музеї та вивчення вільного вибору" книги "Супутник до музейних досліджень" John H. Falk, Lynn D. Dierking, and Marianna Adams, учні сприймаються як віртуальні порожні дошки, їх попередній досвід, інтереси та мотиви вважаються суттєвими, проте не враховуються активно в аналізі навчального процесу. Ця модель навчання спря-

мована насамперед на набуття та збереження нової інформації. Хоча конструктивістські ідеї навчання поширюються в академічних колах протягом досить тривалого часу, модель навчання біхевіористів продовжує процвітати в музеях... Багато музеїв, свідомо чи несвідомо, працюють належним чином, налаштовуючи освітлення, створюючи правильні етикетки, проте деякі з них позиціонують музейні об'єкти "просто так"... Конструктивістська модель, однак, розглядає навчання як контекстуальний процес. Попередні знання, досвід, інтереси та усі мотиви складаються з особистого контексту, який вкладено в комплекс соціокультурного та фізичного контексту... у часі та просторі [11, 325]. Більш типовим є навчання відвідувачів двома паралельними шляхами: (а) за допомогою вивчення глобальних ідей; (б) вивчення специфічних, але, як правило, ідіосинкразійних фактів та концепцій... Результати нещодавніх досліджень (Falk and Storksdieck 2005) допомогли продемонструвати, наскільки складними є процеси та результати навчання у музеях [11, 328].

Одна з останніх публікацій – стаття американських музеологів Jessica J. Luke, Susan M. Letourneau, Nicole R. Rivera, Lisa Brahm, Sarah May – присвячена застосуванням ігрових практик у музейній роботі з дітьми [12], але предметом їхнього дослідження виступали спеціалізовані дитячі музеї, тому природно, що орієнтовані на дітей практики художніх музеїв США залишилися поза увагою авторів.

Як пише Eileen Hooper-Greenhill у дослідженні "Зміна цінностей у художніх музеях: переосмислення комунікації та навчання", розвиток нового нарративу в художніх музеях вимагає нових способів мислення про колекції та аудиторію, їх нових способів інтеграції на основі поєднання знання, влади, ідентичності та мови [13, 130].

Усе це утверджує нас у думці, що вивчення орієнтованих на дітей культурних практик у художніх музеях США матиме не тільки практичне значення, але й характеризуватиметься науковою новизною.

Мета статті полягає у введенні до вітчизняного наукового дискурсу аналітично обробленої та узагальненої інформації щодо орієнтованих на дітей культурних практик у художніх музеїв США.

Виклад основного матеріалу. Позиціонування художніх музеїв США як таких, що серед стандартних функцій виділяють окремо роботу з дітьми, має більш ніж столітню історію. На відміну від європейських художніх музеїв, які до останнього залишали поза увагою цю вікову категорію, частина художніх музеїв США із самого початку свого формування враховувала дитячу аудиторію, а окремі музеї взагалі розглядали її як свій цільовий сегмент. До певної міри така ситуація пояснюється специфікою умов виникнення художніх музеїв США. Американські музеї, у т.ч. художні, у своїй більшості із моменту заснування розглядалися як інститути народної освіти. І хоча часто малась на увазі освіта дорослих, деякі музеї із самого початку орієнтувались на дитячу та підліткову аудиторію. Так, художній музей Клівленда або скорочено: СМА (штат Огайо), заснований 1913 р., із самого початку вважав своєю місією бути не тільки музеєм, але й навчальним закладом. Його відділом освіти, створеним за два роки до офіційного відкриття самого музею, було розроблено навчальні програми, які пропонувались для різних класів державних шкіл. А 7 червня 1916 р. було відкрито "навчальний клас", в якому перший урок провів перший директор музею Фредерік Вайтінг. Фредерік Аллен Вайтінг, який з 1913 по 1930 рр. очолював музей в якості директора, вважав, що музей може функціонувати як навчальний заклад і не тільки в галузі художньої освіти. Так СМА став першим художнім музеєм, який дозволив дітям малювати у своїх галереях, створивши так званий "ескізний клас", а у Саду вишуканих мистецтв, створеному на подарованій музею земельній ділянці, за хорошої погоди просто неба проводяться класи малювання [14].

І нині від дітей, котрі відвідують музей, не вимагається пасивного споглядання картин та уважного прослуховування лекцій екскурсовода. Вони є повноправними учасниками творчого процесу у тому, що активно працюють в оточенні творів мистецтва. Крім того, при реалізації програм з дітьми музей виступав і в якості автентичного середовища театралізованої історії. Працівники музею разом із директором проводили шоу навчального характеру для школярів різних класів, наприклад такі, як "Мандри Одисея" (1928 р.). У них брали участь як самі працівники музею, так і учні. Так сформувалась традиція суботніх артистичних класів у музеї, на які приходили і приїжджали школярі зі шкіл міста та округу.

Подібна практика базувалась на концепції навчання через гру: можливість використовувати автентичні предмети або їхні копії під час вистав сприяла кращому розумінню навчальних тем з окремих шкільних предметів. Як найкраще у цьому відношенні художній музей підходив до опанування курсів з історії і літератури. Отже, навчання через гру виявилось тісно пов'язаним із концепцією неформальної освіти. (Подібні практики використовувались і природничими музеями відповідно до навчальних предметів. Фактично американські музеї ставали другою школою чи коледжем, в яких дитина закріплювала знання, отримані у "перших" та набувала нових знань і компетенцій, які могло забезпечити музейне середовище.)

Нині програми, орієнтовані на дітей різних вікових категорій, впроваджені багатьма художніми музеями США. До прикладу, Смітсонівський художній музей, що входить до складу Смітсонівського інституту, пропонує програми для підлітків з метою формування толерантності через ознайомлення з різними культурами світу, у т.ч. числі з розмаїттям американської культури. Родзинкою цих програм є політика самоврядування через створення при музеї Ради тинейджерів, до якої входять підлітки з різних міст і штатів країни. Знайомство з культурами не обмежується лише залученням до візуальної художньої спадщини: музей проводить розважально-освітні програми синтетичного характеру, поєднуючи візуальні та акустичні мистецтва у театралізованих постановках силами самих підлітків [15].

Принципи неформальної освіти засобами мистецтва сповідують багато художніх музеїв США. Так, деякі музеї виділяють частину експонатів зі своїх фондів для тактильного контакту під час перебування дітей в музеї. Діти можуть користуватися ними як зразками для власної ліпки або малювання,

вишивання або вироблення предметів з бісеру, рослинного та іншого матеріалу. Інколи заняття з дітьми проводять запрошені митці: художники або скульптори. Проведення ними своєрідного майстер-класу зазвичай справляє неабияке враження на дітей, які краще розуміють і сам процес творчості і здатні до глибшого естетичного сприйняття творів мистецтва.

Є й інші варіанти. В структурі того ж Смітсонівського інституту створено окремий підрозділ для художньої комунікації афроамериканців, які приходять до нього усією родиною з метою посилити свою ідентичність, передати дітям культурні традиції своїх родин і регіонів походження. Участь дітей у такій культурній комунікації за допомогою артефактів музеїв вважається важливим фактором формування сприйняття носіїв інших культурних ідентичностей відповідно до ідеології "Різні квіти на одній клумбі".

Чиказький інститут мистецтва (Художній музей Чикаго) пропонує низку програм, орієнтованих на різні вікові категорії дітей та молоді, починаючи від дітей віком 1,5 року і завершуючи студентами коледжів та університетів [16].

На дитячу аудиторію орієнтовані т.зв. сімейні програми, що передбачають відвідування Інституту з дітьми. Наприклад, щотижнева програма "Картина – це..." для дітей від 18 місяців до трьох років, передбачає індивідуальне заняття дитини з вихователем у залі з дитячими книжками. Участь у програмі є безкоштовною. Щоденна сімейна програма без вікових обмежень "Майстерня художника" надає можливість батькам разом із дітьми власноруч виготовляти предмети в різних техніках: від плетіння до ліпки і малювання. Програма тематично пов'язана з музейними колекціями та спеціальними виставками. Участь у програмі безкоштовна. Орієнтована на дітей 3-5 років (у супроводі одного або кількох дорослих) сімейна програма "Художня гра. Кольори навколо нас" передбачає відвідування виставкових залів історії архітектури і дизайну, яке завершується роботою у студії, де дитина "працює" з комбінуванням різних кольорових носіїв. Участь дорослих у цій програмі коштує від 5 до 8 дол. Програма "Особливі події" передбачає проведення у навчальному центрі Райана Чиказького інституту мистецтва сімейних свят та значущих для родини подій. Під кожну подію розробляється сценарій із задіянням музейних приміщень. Участь в них відбувається за рахунок спонсорських коштів. Ще одна програма "Сімейний фестиваль" – це комплексна програма, присвячена певній культурі.

Окремі програми пропонуються для підлітків до 18 років. Програмами, що є безкоштовними для учнів штату Іллінойс, передбачено опанування художніх навичок у різних видах мистецтва, а майстер-класи часто проводять відомі митці. Зазвичай вони проходять по суботах і називаються "Суботні майстерні". Існує і програма "Лабораторія для підлітків", де проводяться заняття для тих, хто планує більш тісно зв'язати своє подальше життя із мистецтвом. Тут – і екскурсії художніми музеями, і активна власна творчість, результати якої представлено на виставках в галереях Інституту. Для учнів 9-12-х класів існує програма стажування в Чиказькому інституті мистецтва, під час якої діти працюють в Інституті як екскурсоводи, волонтери і вихователі для дітей, що відвідують музей. Програма також передбачає практику влітку.

При Інституті створено Раду підлітків, яка складається зі старшокласників (13-19 років). Рада збирається раз на тиждень, аби вирішити питання розробки музейних програм для молоді та їх впровадження в музейну практику.

З появою мультимедійних засобів художні музеї США оперативно залучили їх не тільки до основних музейних практик, але й до роботи з дитячою та підлітковою аудиторією. У тому ж Чиказькому інституті мистецтва пропонується програма "Мандрівка в Художньому інституті", яка передбачає гру у вигляді мандрівки музеєм та знайомством з його експонатами як у інтерактивному, так і в реальному просторі. Діти разом із батьками за допомогою планшета формують маршрут відвідування музею, роздруковують його і після віртуального туру здійснюють реальний маршрут залами і галереями Інституту.

Поєднання візуальної, кінестетичної і віртуальної складових у культурних практиках роботи з дітьми перетворило музеї, у т.ч. художні, на справжні культурно-дозвіллі, навчальні і розважальні центри для проведення дитячого та сімейного дозвілля. Нині у більшості музеїв виділено окремий простір для родинного дозвілля з дітьми або для самих дітей. Часто з цією категорією відвідувачів працюють не тільки штатні працівники, але й волонтери.

Висновки. Отже, орієнтовані на дітей музейні практики, поширені в художніх музеях США, засвідчують, що дитяча аудиторія для деяких з них виступає однією з головних цільових аудиторій. Досвід окремих художніх музеїв (Художній музей Клівленда) свідчить, що традиції освіти дітей та підлітків засобами музеїв, має в США столітню традицію.

Основними музейними практиками можна вважати т.зв. навчальні класи в музеї, в яких проводяться заняття з малювання, ліпки, виготовлення предметів з декоруванням тощо. Ці заняття проводяться в музеї, а в їх процесі можуть використовуватись спеціально виділені із запасників музею предмети, які корелюють з виставленими експонатами: подібні до них або є копією. Тактильний контакт з цими предметами сприяє кращому засвоєнню лекційного матеріалу (наприклад, про скульптуру, представлену в музейній експозиції). Іншим варіантом орієнтованих на дітей культурних практик є виокремлення музейного простору і копій музейних предметів з ігровими цілями. Це можуть бути як театралізовані вистави, так і шоу з елементами гри. Умовою ефективності такої практики є активне залучення або інтерактивна взаємодія працівників музею (волонтерів) з дітьми. Крім навчально-виховного елемента, подібні культурні практики сприяють формуванню у дитини потреби і в майбутньому відвідувати музеї для задоволення інтелектуальних, комунікативних і естетичних потреб. З іншого боку, це призводить до формування прошарку постійних прихильників того чи іншого музею, здатних брати активну участь у підтримці у різний спосіб музейного закладу.

Література

1. Children's museums [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Museum#Children.27s_museums.
2. List of Children's museums in the United States [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_children%27s_museums_in_the_United_States.
3. Музейний простір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/39762>.
4. Калугина Т. П. Художественный музей как феномен культуры / Татьяна Павловна Калугина. – СПб.: ООО "Издательство "Петрополис", 2001. – 224 с.
5. Сапанжа О. С. Современный художественный музей: на службе человечеству или человеку? / Ольга Сергеевна Сапанжа // В поисках музейного образа: Материалы научной конференции. – СПб., 2007. – С. 6-17.
6. Руденко Н. И. Музейные практики производства культуры: на примере выставочной деятельности Российского этнографического музея. – Дис. на соиск. канд. соц. наук. 22.00.06. / Руденко Николай Иванович. – СПб.: Соц. ин-т РАН, 2015. – 217 с.
7. Хадсон, Кеннет. Влиятельные музеи / Кеннет Хадсон. – Новосибирск: Сибирский хронограф, 2001. – 194 с.
8. Вайдахер, Фрідріх. Загальна музеологія / Фрідріх Вайдахер. – Львів: Літопис, 2005. – 632 с.
9. Брунигхаус-Кнубель, К. Музейное образование в контексте функций музея/ Корнелия Брунигхаус-Кнубель // Управление музеем. Практическое руководство. – Париж: ИКОМ, 2004. – С.119-132.
10. George E. Hein. Museum Education / George E. Hein // A companion to museum studies; [edited by Sharon Macdonald]. – Padstow, Cornwall: T.J. International Ltd, Blackwell Publishing Ltd, 2006. – С. 340–353. – (Blackwell companions in cultural studies; 12).
11. John H. Falk. Living in a Learning Society: Museums and Free-choice Learning / John H. Falk, Lynn D. Dierking, and Marianna Adams // A companion to museum studies; [edited by Sharon Macdonald]. – Padstow, Cornwall: T.J. International Ltd, Blackwell Publishing Ltd, 2006. – 570 p. – С. 323 – 340. (Blackwell companions in cultural studies; 12).
12. Jessica J. Luke. Play and Children's Museums: A Path Forward or a Point of Tension? / Jessica J. Luke Susan M. Letourneau, Nicole R. Rivera, Lisa Brahms, Sarah May // Curator Museum Journal. – Volume 60, Issue 1. – January 2017. – Pages 37–46. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cura.12186/full>.
13. E. Hooper-Greenhill. Changing values in the Art Museums: Rethinking communication and learning / Eilean Hooper-Greenhill // Museum Studies: An Antology of Contexts; [edited by Bettina Messias Carbonell]. – Ed. 2. – Malden, MA.: Blackwell Publishing Ltd, 2012. – P. 517-532.
14. Офіційний сайт Клівлендського музею мистецтв: [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.clevelandart.org/about/about-the-museum/history-and-mission>.
15. Офіційний сайт Смітсонівського художнього музею [Електронний ресурс]. – <https://www.freersackler.si.edu/visit/2017-teen-council>.
16. Офіційний сайт Чиказького інституту мистецтв [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.artic.edu/about>.

References

1. Children's museums Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Museum#Children.27s_museums
2. List of Children's museums in the United States Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_children%27s_museums_in_the_United_States
3. Prostir Museum. (2001). Retrieved from <http://prostir.museum.ua/post/39762>.
4. Kalugina T.P. Hudojestvenniy musei kak fenomen culture/ T.P.Kalugina. ООО Izdatelstvo "Petropolis", 224 [in Russian].
5. Sapanja O.S. (2007). Sovremenniy hudojestvenniy musei na slujbi chelovechestvu ili cheloveku. V poiskah museinogo obrasa materialy nauchnoi konferencii. – SPb. 6-17 [in Russian].
6. Rudenko N. I. (2015). Museinye praktiki proizvodstva culture: na primere vystavochnoi deyatel'nosti Rossijskogo ethnographicheskogo museu. – Dis. na soisk. kand. soc. nauk. 22.00.06. Rudenko Nikolay Ivanovich. – SPb.: Soc. In-t RAN. 217 s.
7. Hudson, Kenneth. (2001). Museums of Influence. Kenneth Hudson. – Novosibirsk, Sibirsky hronograf. 194 [in Russian].
8. Waidacher, Friedrich. (2005). Handbuch der Allgemeinen Museologie. – Lviv, Litopis. 632 [in Ukrainian].
9. Bryuningskhaus-Knubel, K. (2004). Museinoe obrazovanie v kontexte funczij museu. Upravlenie museem. Practicheskoye rukovodstvo. – Paris, ICOM. 119-132 [in Russian].
10. George E. Hein. (2006). Museum Education. George E. Hein. A companion to museum studies; [edited by Sharon Macdonald]. – Malden, USA: Blackwell Publishing Ltd, C. 340–353. – (Blackwell companions in cultural studies; 12).
11. John H. Falk. (2006). Living in a Learning Society: Museums and Free-choice Learning. John H. Falk, Lynn D. Dierking, and Marianna Adams. A companion to museum studies; [edited by Sharon Macdonald]. – Padstow, Cornwall: T.J. International Ltd, 570 p. – С. 323 – 340. (Blackwell companions in cultural studies; 12).
12. Jessica J. Luke. (2017). Play and Children's Museums: A Path Forward or a Point of Tension? Jessica J. Luke Susan M. Letourneau, Nicole R. Rivera, Lisa Brahms, Sarah May. Curator Museum Journal. – Volume 60, Issue 1. – Pages 37–46. – Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cura.12186/full>
13. E. Hooper-Greenhill. (2012). Changing values in the Art Museums: Rethinking communication and learning. Eilean Hooper-Greenhill. Museum Studies: An Antology of Contexts; [edited by Bettina Messias Carbonell]. – Ed. 2. – Malden, MA.: Blackwell Publishing Ltd, P. 517-532.
14. The Cleveland Museum of Art. Retrieved from <http://www.clevelandart.org/about/about-the-museum/history-and-mission>
15. The Smithsonian American Art Museum. Retrieved from <https://www.freersackler.si.edu/visit/2017-teen-council/>
16. The Art Institute of Chicago. Retrieved from <http://www.artic.edu/about>

Стаття надійшла до редакції 25.12.2017 р.